

زنجره‌ای که به حلقه نهایی نمی‌رسد:

نقش کمرنگ الیاف مصنوعی

با وجود ظرفیت قابل توجه صنعت پتروشیمی ایران در تولید مواد پایه همچون پارازیلن، اسید ترفتالیک و اتیلن گلاکول، زنجره ارزش در بخش الیاف و منسوجات مصنوعی همچنان ناقص باقی مانده است. این در حالی است که بازار داخلی و منطقه‌ای برای الیاف پلی استری، نایلونی و اکریلیک تقاضای بالایی دارد و تکمیل این زنجره می‌تواند یکی از مسیرهای متنوع‌سازی محصولات نهایی پتروشیمی است. بررسی وضعیت زنجره پتروشیمی در ایران نشان می‌دهد که تمرکز راهبردی بیشتر روی توسعه ظرفیت‌های پایه‌ای و میان‌دستی مانند متانول، اتیلن و پلی‌الفین‌ها قرار داشته است؛ در حالی که توسعه صنایع نهایی مانند الیاف و منسوجات مصنوعی به عنوان حلقه‌های ارزش افزای نهایی، به حاشیه رانده شده‌اند.

به گزارش دنیای اقتصاد، واحدهای مهمی در کشور در بخش تولید مواد اولیه الیاف پلی استری فعالیت دارند، ظرفیت بالفعل در تولید الیاف نهایی (چه برای مصارف نساجی و چه برای مصارف صنعتی) فاصله معناداری با ظرفیت اسمی خوراک در کشور دارد.

این شکاف ساختاری، در حالی تداوم یافته است که بازار داخلی سالانه به بیش از ۳۰۰ هزار تن الیاف پلی استری و حدود ۱۲۰ هزار تن الیاف اکریلیک نیاز دارد و در بخش الیاف نایلونی نیز وابستگی جدی به واردات مشاهده می‌شود.

مواد اولیه در غیاب الیاف

بررسی ترکیب تولیدات پتروشیمی کشور نشان می‌دهد که در حال حاضر ظرفیت تولید اتیلن گلاکول مجموعاً به بیش از ۷۰۰ هزار تن در سال می‌رسد.

مساله کلیدی در این میان، غیبت نگاه جامع به توسعه یکپارچه زنجره ارزش است. به بیان دیگر، در حالی که مواد اولیه موجودند و بازار تقاضا نیز شکل گرفته است، زنجره‌ای که باید این دو را به هم متصل کند، به دلایل مختلفی از جمله نبود سرمایه‌گذاری هدفمند، نبود حمایت تعرفه‌ای از تولید داخل، و ناتوانی در انتقال فناوری، ناقص مانده است.

رقابت‌پذیری

یکی از موانع اصلی در توسعه الیاف و منسوجات مصنوعی در کشور، ضعف رقابت‌پذیری در مقایسه با بازیگران آسیایی است. تولیدکنندگان بزرگ این حوزه در کشورهای چین، هند، تایوان و کره جنوبی، از مزایایی نظیر مقیاس تولید بالا، دسترسی آسان به فناوری روز، زنجره یکپارچه از پالایشگاه تا منسوجات نهایی و حمایت‌های مالیاتی و صادراتی برخوردارند. در مقابل،

تولیدکننده داخلی الیاف پلی استری یا اکریلیک، نه تنها از فقدان فناوری‌های روز در فرآیند تولید رنج می‌برد، بلکه باید با قیمت‌گذاری دستوری در خرید مواد اولیه و نوسانات شدید نرخ ارز نیز کنار بیاید.

در حوزه الیاف اکریلیک، به‌طور خاص، کشور با وابستگی تقریباً کامل به واردات مواجه است. تولید اکریلونیتریل - ماده اولیه این دسته از الیاف - نیازمند سرمایه‌گذاری بالا و فناوری پیچیده‌ای است که در کشور تاکنون محقق نشده و پروژه‌های مربوط به آن نیز به دلایل مختلف نیمه‌کاره رها شده‌اند.

بازار منطقه‌ای در انتظار بازیگر ایرانی

بازار الیاف و منسوجات مصنوعی در منطقه خاورمیانه،

نسبی همچنان از رسیدن به مزیت رقابتی باز بماند.

سیاست صنعتی بدون پیوست پتروشیمی

یکی از ضعف‌های ساختاری در مسیر توسعه الیاف مصنوعی در کشور، نبود هم‌افزایی میان سیاست‌های صنعتی و سیاست‌های انرژی محور است. درحالی‌که صنعت نساجی کشور با مشکلات مزمنی همچون واردات بی‌رویه، فرسودگی ماشین‌آلات و کاهش سرمایه‌گذاری روبه‌رو است، در سیاست‌های کلان صنعتی، جایگاه مشخصی برای اتصال این بخش با صنعت پتروشیمی تعریف نشده است.

این در حالی است که تجربه کشورهای موفق در این حوزه نشان می‌دهد که توسعه نساجی‌های مدرن و صادرات محور، بدون دسترسی به خوراک پایدار و رقابتی از زنجیره پتروشیمی، امکان‌پذیر نیست. به عبارت دیگر، الیاف مصنوعی حلقه واسطی است که می‌تواند صنعت پتروشیمی را به بازارهای نهایی پوشاک، خودرو، بسته‌بندی و حتی تجهیزات پزشکی متصل کند. نبود این پیوست راهبردی، سبب شده تا توسعه الیاف مصنوعی، به‌رغم اهمیت آن در تنوع‌بخشی به سبد محصولات پتروشیمی، همچنان در حاشیه برنامه‌های توسعه باقی بماند.

زنجیره باید کامل شود

الیاف و منسوجات مصنوعی، با اتکا بر خوراک موجود در کشور و بازار تقاضای داخلی و منطقه‌ای، یکی از ظرفیت‌های مغفول توسعه زنجیره ارزش صنعت پتروشیمی محسوب می‌شوند. تکمیل این زنجیره نه تنها می‌تواند ارزش افزوده تولیدات پتروشیمی را افزایش دهد، بلکه امکان پیوند آن با صنایع پایین‌دستی همچون نساجی، خودرو، لوازم‌خانگی و بسته‌بندی را نیز فراهم می‌کند.

تحقق این هدف، مستلزم تدوین سیاست‌های حمایتی مشخص، جذب سرمایه‌گذاری خصوصی و ارتقای فناوری در واحدهای پایین‌دستی است. همچنین لازم است تا نگاه صرفاً صادرات‌محور به محصولات پایه، به نگاه صادرات‌محور به محصولات نهایی تغییر یابد. بدون این تغییر رویکرد، صنعت پتروشیمی ایران همچنان به‌عنوان صادرکننده خوراک ارزان و واردکننده کالای نهایی باقی خواهد ماند.

پلی‌اتیلن ترفتالات (PET) گرید نساجی و بطری است. ظرفیت اسمی تولید این محصول در کشور به بیش از ۵۰۰ هزار تن در سال می‌رسد و در سال‌های اخیر بخش‌هایی از آن به شکل چیپس نساجی و گرانول بطری به بازار عرضه شده است.

با این حال، نبود زنجیره تبدیل‌کننده پایین‌دستی، ظرفیت واقعی این بخش را به شدت محدود کرده است. واحدهای تولید PET به دلیل ماهیت سرمایه‌بر بودن، نیازمند حمایت ویژه در تامین پایدار خوراک و تثبیت شرایط اقتصادی‌اند. از سوی دیگر، توسعه زنجیره پایین‌دستی آن از جمله تولید نخ‌های فیلامنت، الیاف کوتاه (استیپل فایبر) و در نهایت منسوجات مصنوعی، مستلزم سرمایه‌گذاری و انتقال فناوری است؛ امری که تاکنون با جدیت دنبال نشده است.

بر اساس ارزیابی‌های فنی، امکان اتصال این زنجیره به صنایع پایین‌دستی از جمله نساجی، لوازم‌خانگی، خودرو، بسته‌بندی و منسوجات غیربافته (NON-WOVEN) وجود دارد. در حال حاضر، بخشی از چیپس PET تولید داخل به دلیل نبود مصرف‌کننده صنعتی، یا صادر می‌شود یا به شکل غیربهرینه در داخل مصرف می‌شود، درحالی‌که با شکل‌گیری واحدهای ریسندگی و تولید الیاف، می‌توان آن را به محصولات با ارزش افزوده چندبرابری تبدیل کرد.

ضعف در برنامه‌ریزی و نبود هماهنگی میان تولیدکنندگان مواد میانی و صنایع تبدیل‌کننده، سبب شده تا ظرفیت بالفعل تولید PET و مشتقات آن بسیار کمتر از ظرفیت بالقوه آن باشد و این مزیت

آسیای میانه و شمال آفریقا طی سال‌های اخیر رشد قابل توجهی تجربه کرده است. تقاضای روزافزون برای پوشاک ارزان، منسوجات صنعتی و مواد اولیه مورد نیاز صنایع خودرو، ساختمانی و بسته‌بندی، سبب شده تا سهم بازار الیاف مصنوعی در این کشورها از مرز چندمیلیارد دلار عبور کند.

در این میان، کشورهایی مانند ترکیه، عربستان سعودی و مصر با درک اهمیت این زنجیره، به سرعت به سمت توسعه واحدهای یکپارچه از پتروشیمی تا نساجی حرکت کرده‌اند. عربستان از طریق شرکت‌هایی مانند سابک (SABIC) در حال سرمایه‌گذاری در واحدهای تولید PET و الیاف است و ترکیه نیز با بهره‌گیری از ظرفیت‌های تولید چیپس نساجی و فیلامنت، به یکی از صادرکنندگان الیاف مصنوعی به اروپا تبدیل شده است.

در مقابل، ایران به‌رغم دارا بودن خوراک ارزان و بازار داخلی بزرگ، همچنان در سطح تامین‌کننده مواد اولیه برای دیگر کشورها باقی مانده است. صادرات پارازیلن و متانول، به جای صادرات الیاف نهایی یا حتی چیپس نساجی، نشان‌دهنده آن است که جایگاه ایران در زنجیره ارزش همچنان پایین‌دستی نشده است.

تولید PET

در حال حاضر، یکی از معدود حوزه‌هایی که زنجیره آن تا حدودی در کشور شکل گرفته، بخش تولید

